

Literární historik Jaroslav Vlček o nedoceněném Ľudovítu Štúrovi

ZDENKA SOJKOVÁ, Praha

Když začaly vycházet roku 1889 v Turčianském Sv. Martině *Dejiny literatúry slovenskej*, předkládal v nich už Jaroslav Vlček přísně vědecky založené dílo. Byl to výsledek těžkých vnitřních konfliktů jeho mladých let, kdy prožíval ustavičné napětí mezi láskou k umění a láskou k vědecké práci – jako dobrý zpěvák a hudebník, divadelní ochotník, sbormistr, později také sběratel lidových písní, spolkový funkcionář, účastník studentského hnutí, obratný řečník, i bojovný publicista, odvážný apologet, přitom výtečný stylista, dovedný popularizátor vědeckých poznatků, zaměřený k průbojně syntéze, i oblíbený organizátor schopný koordinovat týmovou literární práci, také vášnivý čtenář a nadšený interpret literárního díla, zejména poezie...

Jako začínající vědec prosazoval realistickou tendenci. Té obětoval ve své knižní prvotině příliš mnoho. Dvacetiletý autor *Literatúry na Slovensku* byl především kronikářem-dokumentaristou, pozorovatelem-reportérem. Třicetiletý je historikem. Nezapomíná ovšem na ten citový a mravní proud, v němž se předtím napájela jeho generace. Najde odvahu zkorigovat své prvotní nadšení, ale též vrátit se k drahým snům a ideálům, které prošly výhní skepse. *Dejiny literatúry slovenskej* znamenají pro Jaroslava Vlčka vítězné dovršení jedné etapy, překonání mučivého rozporu mezi uměním a vědou. V tomto vědeckém díle se podivuhodně zdařil smělý pokus o dosažení dvojího cíle – realizace postulátů vědeckých i uměleckých. V jediné autorově osobnosti se spojil objektivní badatel a přísný kritik se zaníceným interpretem a znamenitým stylistou. – Ivan Kusý charakterizuje *Dejiny literatúry slovenskej* „jednak ako svojbytné umelecké dielo – esej, jednak ako základné literárnohistorické dielo“.¹

Vlček doznal, že jeho cílem bylo „napísať knižku v dobrom smysle slova populárnu“ (*Dejiny*, s. 379).² Vynechal poznámkový aparát. Uváděl však velké množství vybraných ukázek z beletrie i z publicistiky. Citáty ponechal v originále. – Původně sliboval slovenské veřejnosti připojit k *Dejinám* jako jejich doplněk samostatnou antologii (v Národných novinách 27. 12. 1887). Ján Francisci se zabýval v dopise Vlčkovi 17. 9. 1889 jeho záměrem vydat „J. Kráľove, alebo druhé rukopisy“, později ještě i jeho plánem antologie. Jinou antologii připravoval současně také František Bílý, jehož výbor „z novověké poezie české“ vyšel roku 1891 a obsahoval také ukázky z básnické tvorby Ľudovíta Štúra, Hurbana, Sládkoviče, Krále, Kalinčiaka, Chalupky, Botta. Podle nadšeného Vlčkova ocenění potřebovala tu knihu hlavně studující mládež jako sůl.³

Po zrušení tří slovenských gymnázií roku 1874 byly však na Slovensku jen maďarské střední školy. Vlček mohl tedy spoléhat pouze na to, že jeho *Dejiny* budou mladí lidé studovat soukromě. Napsal výjimečně krásnou učebnici – pro neexistující školy.

¹ KUSÝ, I.: Vlčkove syntézy slovenských literárných dejín. In: *Slovenské pohľady*, roč. 97, 1981, s. 61.

² VLČEK, J.: Napokon. In: *Dejiny literatúry slovenskej*. Turč. Sv. Martin : Matica slovenská, 1933. Třetí vydání. (Nadále zkracujeme: *Dejiny*.)

³ VLČEK, J.: *Medzi Váhom a Vltavou*. (Výbor sestavil Milan PIŠŮT.) Bratislava : SVKL, 1957, s. 493.

1. Rozvoj slovenské literatury

Mnohem větší pozornost než ve své první knize věnoval Vlček v *Dejinách* počátkům národního obrození. Tento zřetel uplatnil už předtím v kratších studiích: roku 1886 o Kollárovi (*Nové vydanie Slávy dcery*) a roku 1888 o Jánovi Hollém.

Štúrem se zabýval v *Dejinách* především při hodnocení vývoje slovenské literatury: „K tomuto drahému menu pojí sa celá nová literatúra slovenská: on jej vdýchol svieži život, vykázal samostatný smer, dal svojskú formu, jeho idey oduševňujú už tretiu generáciu“ (s. 90). „Zobudil a vychoval statný rad sviežich talentov, veľadiac nimi literatúru i život, obživenú slovesnosť pritiahol od učených experimentov zas na širokú postać ľudovú, cítiac, že iba na nej je jej budúcnosť i význam, a zachránil ju pred vycivením“ (s. 266).

Podobně jako v *Dejinách* formuloval Vlček tyto své závěry ještě také ve stati *Rozhľad*, kterou uveřejnil roku 1891 v Národných novinách. Připomněl nové jaro života slovenského počátkem let šedesátých a zdůraznil, že „celý slovenský život duševný liet šesťdesiatych vyrastá z koreňov už dvadsať rokov predtým zasadených Ľudovítom Štúrom: s drobnými výnimkami všetci... priamo alebo nepriamo prijali ohnivý krst z rúk Ľudovítových. Pozorovateľ nachodí, že ideály majstrove o zvláštnom slovenskom území, ohlase to starej državy nitrianskej, uskutočňujú sa v reálnom politickom snažení, v požiadavkách publicistiky i snemu. Nachodí, že myšlienka jeho národa, politická i filozofická, zvučí v Chalupkovom *Mor ho*, v Sládkovičovej *Svätomartiniade* i veršoch Kubániho, v Paulinyho *Matúšovi* i Žellovom *Miliduchovi*, v drámach i historických trudoch Záborského i Sasinkových, vo filozofiách Hostinského i Ormisa. Štúrov ideál dostáva krv i mäso v celom poli verejného života. – V treťom desaťročí tejto periódy počína sa premena,... čas uložil do hrobu predstaviteľov ideálov Štúrových, a život duševný na chvíľu zamrel.“⁴

Vlček měl na mysli nejen kladné, ale i záporné stránky teorií Štúrových a zopakoval i v *Dejinách* své kritické výhrady. Ale svou původní útočnost už značně zmírnil.

2. Námitky

Záporné stránky Štúrových teorií vidí Vlček i nadále zejména v jeho „estetické nauce“. Stále ještě vytýká v *Dejinách* Štúrovi závislost na Heglovi. Dovolává se při tom také názorů německého historika Hettnera.⁵ Podle Milana Pišúta „Vlček vyšiel z ideového základu pokrokových romantikov a došiel ku kladnému hodnoteniu realizmu“. Bojoval „proti fatalizmu a ilúziám, proti slameným ohňom“.⁶

Vlček se také obával, aby se Slovensko příliš nevzdálilo od literárního vývoje západní Evropy, nebo od české literatury. Měl ještě v živé paměti svůj konflikt s lumírovci, když roku 1883 recenzoval nový ročník Vajanského Slovenských pohľadů. Pochválil mu

⁴ Tamtéž, s. 141 – 142.

⁵ Milan PIŠÚT upozorňuje, že „Hettner už roku 1845 knihou *Proti špekulatívnej estetike* bojoval proti hegelovskej idealistickej estetike“. In: VLČEK, J.: *Dejiny literatúry slovenskej*. Bratislava : SVKL, 1953, s. 18.

⁶ Tamtéž, s. 19 a 20.

objektivitu v literárním zpravodajství, takže nová česká beletrie „a její západniarsky smer bol patrične sprístupnený“.⁷

V *Dejinách* se pokusil charakterizovat Štúrovu estetiku jako „pevnú, sústavnú náuku, v ktorej oduševnene utvrdzal učeníkov svojich a ktorú na konci života vybudoval v spise *O národných povestiach a piesňach plemien slovanských*“ (s. 158). Toto základní dílo si cení, s menšími výhradami: Odmítá příkrý postoj k nové byronské poezii, k Puškinovi a Mickiewiczovi, i mylný názor na domnělé prstonárodní plody staročeské (s. 262). Zazlívá Štúrovi odpor k Byronovu pitvání vlastního já. Přísné „veto“ Štúrovo a výlučné stanovisko národní zabránily rozvoji novoromantiky na Slovensku, soudí Vlček.

Kromě Heglova vlivu zdůrazňuje ještě také – příklad Kollárův, který silně inspiroval štúrovskou generaci. S tím už souvisely Vlčkovy kritické soudy o básníku Kollárovi za „mytologický balast“ *Slávy dcery*. Jednoznačně odmítl i Kollárovy „fantázie“ ve vědecké práci *Staroitalija slavjanská* (s. 256). Avšak vřele se přihlásil ke Kollárovým *Zpievankám*. Štúrovští sběratelé a napodobitelé lidových písní „písali o nich úvahy, vyvodzovali z nich národnú filozofiu“ (s. 160).

Vlčkovi se nelíbil Štúrův romantický pesimismus, ani v poezii, ani ve vědeckém díle. Příliš asi v této věci podléhá Hurbanovi, když soudí: „Ozaj, na citnej, ako kvet lotosový duši Štúrovej súdба ľudu jeho ležala ani ťažký sen, z ktorého niet zobudenia“ (s. 135). – Takovýto závěr by se nelíbil snad ani Mallému-Dusarovovi! Ke skutečnému Štúrovi se tato charakteristika nehodila, ani k básníkovi, ani k politickému publicistovi!

Básníka Štúra hodnotil autor *Dejin* rozpačitě, zaujal vůči němu až přehnaně skeptický postoj. Sám si v mládí nejvíc oblíbil ve Štúrově poezii epickou báseň *Matúš z Trenčína*. Tento „spev bohatiersky“ stavěl výš než lyrickou poezii Štúrova. Tu nedocenil.

Zúžený pohled na Štúrovu poezii nepochybně souvisel s úvahami o jeho „estetické nauce“ a o jeho „rigoristickém principu“. Přitom Vlček zbytečně vyhrotil protiklad Hurban – Štúr. Nejspíš se dal zmýlit Hurbanovým útokem na folkloristu Štúra, hlavně na domnělý Štúrův „hypochondrický“ názor o slovenských lidových písních.⁸

3. Žurnalistika

Vlček byl dobrým znalcem současné slovenské i české žurnalistiky, sám se také od svých studentských let na obou aktivně podílel. Už proto také se živě zajímal o žurnalistiku za národního obrození, zejména v době Štúrově. Pokud jde o Štúra samého, byl Vlček odkázán pouze na malé množství původních pramenů, které mohl prostudovat. Čerpal dlouho převážně jen z údajů Štúrova životopisce Hurbana. Až po Hurbanově smrti roku 1888 se situace změnila, když se začal zabývat otcovým archivem Vajanský, jehož publicistika měla potom na Vlčka nemalý vliv.

V létě 1882 uvažovali Vlčkovi přátelé v Martině o možnostech jeho působení v redakci Národných novin. Vajanský zajel za ním do Kubína, aby si s ním o tom pohovořil. Ale Pietor byl skeptický a raději Vlčkovi radil, aby zůstal nějakou dobu v Martině, kde se může

⁷ VLČEK, J.: Slovenské pohľady. In: *Ruch*, roč. 5, 1883, s. 61; *Medzi Váhom a Vltavou*, ref. 3, s. 77.

⁸ Blíže SOJKOVÁ, Z.: K problematice přelomu a vrcholu v politické publicistice Ludvíta Štúra. In: *Slovenská literatúra*, roč. 33, 1986, č. 1, s. 25.

připravovat k rigorózu. Obědval by u něho... (napsal mu 5. září 1882). – Vlček se rozhodl pro učitelské povolání. Následujícího roku již působil jako suplent na reálce v Brně.

Právě tehdy roku 1883 vyšlo ve *Slovanském sborníku statí* Vlčkovy pojednání *Slovensko za posledních pěti let*. Látku pro tuto kronikářskou retrospektivu shromáždil s pomocí svých slovenských přátel po několik let – s cílem vydat kolektivní práci *Dejiny utrpenia Slovenska*.⁹ Nijak nešetřil kritikou politických a sociálních poměrů na tehdejší Slovensku. Také tu meditoval o příčinách ztroskotání Československé knihovny a odlivu slovakofilského hnutí, také sebekriticky poukázal na nedostatky své první knihy... Touto statí, kterou publikoval s plným podpisem, uzavřel si už provždy cestu k učitelskému nebo novinářskému působení v Uhrách.

Roku 1886 se stal profesorem na reálce v Praze. Nadále posílal krátké příspěvky do martinských Národních novin a připravoval svou základní literárněhistorickou práci *Dejiny literatúry slovenskej* – pro martinské sešitové vydání. Přitom se pracovně sblížil s Jozefem Škultétyem.

12. srpna 1886 napsal z Turčianského Sv. Martina profesorovi Masarykovi a žádal ho, aby mu svůj dopis poslal na dočasnou adresu v redakci Národních novin. „Našinci Vás srdečně pozdravují,“ ujišťoval Vlček. Záleželo mu na spolupráci Svetožára Hurbana Vajanského s Tomášem Garriguem Masarykem, jak to dokazují zmínky o Athenaeu.¹⁰ – V dopise z Prahy 12. června 1888 omlouval se Masarykovi, že nemůže přijmout nabízenou redakci Athenaeu. Jednak pracuje „dost pilně“ na své knize, jejíž česká verze „zůstala nedodělána“, jednak – nevěří v budoucnost české vědy.

Na rozdíl od Vlčkovy knižní prvotiny věnují už *Dejiny literatúry slovenskej* větší pozornost žurnalistice doby Štúrovy. Čtvrtá hlava v *Dejinách* s názvem *Štúrova škola* začíná kapitolou *Študentský ruch spolkový. Ľudovít Štúr*. V ní najdeme stručné zmínky o Štúrově rané publicistice. Vlček věděl o bohaté činnosti začínajícího novináře: „Českému a inoslovanskému časopisectvu on bol temer jediným dopisovateľom“ (s. 93). Stručně se zmínil i o jeho německých obranách z let 1844 a 1845. Další kapitola – nazvaná *Boj o slovenčinu. Hurban a Hodža* – pojednává mnohem podrobněji o Štúrově slovensky psané tvorbě let 1845 – 46. Opírá se o Hurbanovy závěry, ale také pronáší samostatné kritické soudy. Vřele hodnotí *Nauku reči slovenskej*, třebaže s výhradou: „So stanoviska dnešnej lingvistiky... neobstojí, ale ako vzácny materiál a dômyselný pomník úprimnej, čistej, krásnej snahy ostane v platnosti voždy“ (s. 115). Štúr v tomto spise ustálil slovenský pravopis, navázal na Bernoláka. „Štúrovu chybu však zavčas pobil a odstránil Hodža“ (s. 126).

4. V letech devadesátých a na počátku 20. století

Vlčkovy *Dejiny literatúry slovenskej* vyvolaly na Slovensku i v českých zemích živou odezvu. Autora velmi bolela recenze v Athenaeu, kterou napsal jeho mladý kole-

⁹ Blíže SOJKOVÁ, Z.: Jaroslav Vlček o slovenských dějinách a dějepiscích (do roku 1900). In: *Historický časopis*, roč. 29, 1981, č. 1, s. 67 – 68.

¹⁰ J. Vlček T. G. Masarykovi 12. 8. 1886 z Turč. Sv. Martina: „Žádosti Vaší stran přehledu do ‚Ath.‘ Vajanský vyhoví milerád. Ani byste nevěřil, jak ‚Ath.‘ a celá jeho strana je zde sympatická. Ovšem sympatii té noviny slovenské nemohou dát patřičného výrazu pro starou gardu svou, která je asi z podobného těsta jako v Čechách. Z ohně let 48 – 49 zůstala jí jen porce chauvinismu...“

ga Jan Jakubec. V dopise příteli Škultétymu 16. ledna 1890 si posteskl, „že tým pánom tuná o potrebe zvl. lit. slovenskej nesvitne nikdy. Morava je tolerantnejšia. K a t o l í c k a „*Hlídku literární*“ posúdila knižku veľmi benevolentne. Vidno, že Masaryk už nerediguje „*Athen*“.“

Na Jakubcův referát reagoval Vlček ještě také 16. srpna 1890 v dopise profesoru Masarykovi, doufaje, že seznámí s jeho obsahem redaktora Athenaea. Stěžoval si především na „podjatost v otázce (už tolikrát přetřepávané!) literární slovenčiny. Domnívám se, že každý, kdo dvě neděle pobyl u nás a kdo si povrchně přečetl Pypina, poznal, že slovenčiny na Slovensku je skutečně třeba a že proces literárněkulturní, který k ní vedl, je t ý ž jako u Malorusův, Slovincův, Chorvatosrbův i Lužičanův. – Že prý z celé lit. slov. nevidím žádného samostatného proudu. Nevidím-li ho tam, nebylo ho ještě ani v Čechách a na Moravě. Rád bych věděl, měli-li zde tak jasně a hluboce o věcech slovanských myslící hlavu, jako byl Štúr, měli-li tak národního básníka, jako byl Sládkovič v „*Detvanu*“, Chalupka ve svých baladách, Botto v „*Jánošíkovi*“, Kalinčák v „*Reštavracii*“, ba i Hviezdoslav ve své reflexivní lyrice a Vajanský v „*Suchej ratolesti*“.“ – „Ostatně Vám, milý pane profesore, vykládám to všecko zbytečně, víte to právě tak, a lépe ještě, než já. Píšu jen proto, abych Vám naznačil, že podobné referáty mají pro mne nemilé následky i v příčině mých osobních záměrův. Na povídání o „zúmyslně zvoleném dialektu“ ap. přece nemohu mlčet“. – „Po takové diskusi však, které jsem se posud vyhýbal, můj záměr stran jisté záměny místa je n e m o ž n ý, nebo „separatistů“ si zde přece nebudou nasazovat. A tak teda pohořím na všech stranách! – Nemějte mi za zlé mou upřímnost.“

Vlčkovy obavy o nemilé následky pro jeho osobní záměry byly na štěstí zbytečné. Po habilitaci roku 1898 na pražské filozofické fakultě už následujícího roku působil jako docent, roku 1901 jako mimořádný profesor a roku 1908 řádný profesor na české univerzitě v Praze. Jeho další vědecká práce úzce souvisela s působením na univerzitní katedře. – Ovšem diskusi o literární slovenštině se samozřejmě nemohl vyhnout ani v dalším průběhu let devadesátých, ani na počátku století.

Masaryk marně pobízel Vlčka, aby častěji přispíval do Herbenova časopisu Čas. Vlček to odmítl (v dopise 1. ledna 1891): „Do Času jsem ochoten kdykoliv napsat stručnou věc o konkrétní otázce, o níž by šlo. Běžného nového ovšem nevím víc, než kolik stojí v slovenských novinách – to by i Herben dovedl říci právě tak, ne-li líp.“ – V té době začal Vajanský se svými útoky na Masaryka tak bezohledně, že je Vlček znechuceně označil za „podlost“ (v dopise Masarykovi 24. července 1891 z Turč. Sv. Martina).

Sám ovšem ani tehdy nepřestal jezdit do Martina, studovat a pracovat. Roku 1893 tam vydal básnickou sbírku *Verše Janka Kráľa*. – Téhož roku v pojednání *Ako Kollár účinkoval na literatúru slovenskú* se Vlček opět zabýval básníkem a folkloristou Štúrem: Kollárovy *Zpievanky* se staly vzorem básnického umění a „Ludovít Štúr sám bol veľkým ctiteľom všetkej prstonárodnej poézie slovenskej, ako svedčí jeho české teoretické dielo o nej; vlastné jeho verše usilovali sa nasledovať ju formálne.“¹¹ Vlčkova studie vyšla ve

¹¹ Blíže SOJKOVÁ, Z.: Spor o Štúra před vystoupením hlasistů. In: *Slovenská literatúra*, roč. 18, 1971, č. 6, s. 563 – 564.

sborníku *Jan Kollár*, který vydali za redakce Františka Pastrnka čeští a slovenští vysokoškoláci ve Vídni k stému výročí básníkovy narození.

Názorovou orientaci Jaroslava Vlčka velmi ovlivnilo v polovině let devadesátých sté výročí narození Pavla Josefa Šafaříka, jemuž věnoval roku 1895 několik studií. Napsal je slovensky pro Národné noviny (*Šafárik a literatúra slovenská*) i česky – pro Čas, Listy filologické, Časopis Matice moravské, Naši dobu, Český časopis historický. Následujícího roku vydal rozsáhlé pojednání z Naší doby znovu knižně.

V říjnu 1895 začal publikovat v Naší době studii *Slovensko od let šedesátých*, v níž hodnotil i politickou žurnalistiku: „Lichard, jakož už v dobách Štúrových býval zdravou protiváhou fantastiky a horoucnosti slovní svých vrstevníků, podnes Slovensku není nahrazen“ (s. 240). – Tuto větu vynechal v přepracované knižní verzi roku 1913 *Slovensko od reakce Bachovy do zrušení Matice Slovenské*.

Roku 1896 uveřejnil v Naší době nepodepsanou kritiku brožury Jána Smetanaye *Slovensko*, která útočila na Štúra i na štúrovskou a soudobou inteligenci. Hodnocení revolučního roku 1848–1849 ve Vlčkově recenzi vypracoval jeho přítel a švagr Miloš Štefanovič, který se opíral o názory svého otce Samuela Štefanoviče o slovenském povstání.¹² Sám Vlček se v recenzi pokusil aspoň částečně bránit Štúra a jeho dobu.

Téhož roku ve stati *Ze Slovenska* (v Naší době, s. 1012) vytkl martinským Národným novinám, že „setrvávají při pojmání věcí slovenských, jak na Slovensku vládne od poslední periody názoru Štúrova. Jen v jedné věci uchylují se od starých tradic slovenského novinářstva: nereprodukuje dosti věrně vzájemnost českoslovanskou. Ta v životě slovenském má kořeny na všechny strany široké. Není oboru, kde by jí nebylo. Stačí pohlédnout na sám Martin.“ Zmínil se o Havlíčkově sporu se Štúrem a Hurbanem pro spisovnou slovenštinu, i o velkém vlivu Havlíčkova časopisu Slovan na Slovensku.

Roku 1898 vyšel v Praze *Památník na oslavu stých narozenin Fr. Palackého*, do něhož přispěl Vlček malou studií *O škole trenčinské a prešpurské za Palackého mládí*. Zajímal se o vzdělance, s nimiž se na Slovensku stýkal student Palacký. Mezi nimi byl v Trenčíně i učitel Samuel Štúr, otec Ľudovítův, a v Bratislavě Ľudovítovi pozdější učitelé.

Koncem let devadesátých pronikal Vlček do myšlenkového světa první generace obrozené, jednak drobnými časopiseckými příspěvky, jednak ve svých rozsáhlých *Dějínách české literatury*, což předpokládalo, že si definitivně vyřešil problematiku vztahu české a slovenské literatury. To se mu stalo naléhavým problémem už v jubilejním roce Šafaříkově. Do velké míry si osvojil Šafaříkovo pojetí slovenské literatury.

Na konci století se znovu rozpoutala velká diskuse o literární slovenštině. Probíhala tentokrát především ve vědeckých kruzích, nejen u nás, také v zahraničí. Impulz k ní přišel z Ruska, ze spisu Timofeje Florinského *Lekcii po slavjanskom jazykoznanii* (část II, Kijev–Petrohrad, 1897). Recenze spisu v Slovenských pohľadech roku 1898 vyzvedla Florinského závěr, „že slovenský jazyk je nepochybne bližší českému než ktorémukol'vek druhému, no netvorí s ním jednoho celku“ (s. 119). Současně recenzent Škultéty poukázal i na závěry jiných významných slovanských jazykovědců, hlavně na tézi profesora Jagice,

¹² SOJKOVÁ, Z.: Tamže.

který žádal chápat slovenštinu „ako jedno krídlo vedľa češtiny ako druhého krídla, celok však považovať ako jednotu v grupe slovanského jazyka“ (s. 121). Vzrušená diskuse v Slovenských pohľadech pokračovala, probíhala také v českých odborných časopisech.

Jaroslav Vlček uveřejnil roku 1898 v Slovenských pohľadech další pojednání *K dejinám literatúry slovenskej*, třetí část s názvem *Stará katolícka škola trnavská*. Trochu tu polemizoval s dosud přežívajícími názory Jozefa Miloslava Hurbana v jeho „znamenitej inak štúdií“ *Slovensko a jeho život literárny* (s. 291).

13. listopadu 1899 přednášel na reprezentačním večírku vysokoškolského spolku Slavie o banskobystrických Starých novinách, které vydávali na konci 18. století tamní osvícenci v čele s Ondřejem Plachým. Z přednášky vznikl článek, napsaný s objevitelským nadšením: *První česká revue*. Odmítl tradovaný názor o tzv. „vyměnění“ literatury české koncem 18. století jako bezdůvodný: protože „znovu se utvrdzujeme v poznání, jak jednotně, organicky souvisle postupuje osvětový rozvoj náš obrozenský na území českém, moravském, slezském a slovenském“. Článek vyšel v prvním ročníku časopisu *Obzor literární a umělecký* (s. 201), který začal v Praze Jaroslav Vlček redigovat.

Jak upozorňuje Ludvík Patera, v té době překonával Vlček těžké pochybnosti, takže dokonce je možno mluvit „o k r i z i, do níž se Vlčkovu pojetí slovenské literatury realizované *„Dejinami“* z roku 1889 – 1890 dostalo“,¹³ Patera cituje výňatek z Vlčkova dopisu Františku Pastrnkovi 29. dubna 1898, v němž Vlček reaguje souhlasně na jeho kritiku Florinského spisu, uveřejněnou v Listech filologických, a připojuje rozčilenou sebekritiku: „Bůh sám ví, kam až ten náš vliv martinský sahá! Přiznávám se ovšem, že 1889 – 1890, píše *„Dejiny“*, i já jsem mu ještě podléhal hodně, a zdá se mi, že je to částečně i můj hřích, co právem káráte na Florinském. (Cituje totiž právě jen ta místa i vývody Štúrovy, Hodžovy atd., které jsem v *„Dejinách“* i já uváděl.) Ale bohdá napravím svou vinu. Ze studia starších pramenův už od XVII. stol. totiž, jak mi teprve teď bylo možno se přesvědčiti, vychází najevo bezpečně, že i slovákizující předberoláčtí katolíci ideově, látkově, ba i formou stále a stále až do Štúra, ba i po něm, ano sám Bernolák, odvislí jsou od literatury české tak mnohonásobně, že o nějaké b y t n é, ideou i rázem vnitřním oprávněné z v l á š t n í literatury slovenské nelze mluvit. Zbývá tedy pouze jazyk (a o něm jste právě dokázali totéž: že není samostatný celek pro sebe, nýbrž jen částí celku všečeského), jako „na ten čas“ pohodlnější prostředek domácí, pokud není českých škol. Vyjde to již najevo ze VII. sešitu *„Dejin“* a také jinde.“¹⁴

V této Vlčkově vážné krizi překvapuje přitakání k argumentaci „na ten čas“ (pokud nejsou na Slovensku české školy, což bylo v tehdejších Uhrách nemožné). Vlček také v tomto dopise odmítl teorii o svébytné, zvláštní literatuře slovenské. K tomu směřoval už dříve, při Šafaříkově jubileu, když kladl velký důraz na „Šafaříkovo klasické poslední slovo o duševní a literární jednotě československé“ – v pojednání *Kterak Šafařík smýšlel o literární jednotě československé* (v Časopise Matice moravské, 1895, s. 306).

Věděl také o Florinském co autorovi předmluvy k ruskému vydání monografie *Literatura na Slovensku* z roku 1881. Snad si nyní dodatečně uvědomoval, že tuto no-

¹³ PATERA, L.: K Vlčkovu pojetí slovenské literatury. In: *Acta Universitatis Carolinae – Philologica* 4 – 5, Praha, 1969, s. 196.

¹⁴ Tamtéž, s. 195.

vou slovenskou verzi dokončil v atmosféře onoho „martinského vlivu“. – Dochoval se rukopis *Historia literatúry slovenskej*. („Napísal Jaroslav Vlček. Vydanie druhé, prepracované. 1888.“) Zdůrazňuje myšlenku, pro ruskou veřejnost obzvlášť zajímavou, že podle Štúrova mínění „slovenčina je skrátená cesta k ruštině, vyššímu spisovnému jazyku Slavianov“. – Vlčková *Istorija slovackoj literatury* vyšla v Kijevě roku 1889.

To, co zazlival „martinskému vlivu“, pokusil se překonat a odmítnout v kriticky zaměřeném článku *Proti fatalismu*, který uveřejnil roku 1900 v Blahově a Šrobárově časopise Hlas. Takto se distancoval od nekritického rusofilství a pasivního očekávání záchrany, což vytýkal hlavně Vajanskému.

Roku 1901 vydala Umělecká beseda jako prémii pro své členy sborník *Slovensko*, věnovaný „kraji a lidu slovenskému“. Redaktorem byl jazykovědec František Pastnek. Vlček přispěl informativní statí *Literatura slovenská*. Brzy uveřejnil v třetím ročníku svého Obzoru literárního a uměleckého (s. 86) krátkou recenzi *Prémie umělecké besedy Slovensko*. Informoval, že podnět k tomuto sborníku statí dal roku 1899 profesor Pastnek a že „publikace, nechťc knize zatarasiti cestu na Slovensko, zásadně a z dobrých důvodů vyhnula se stránce politické“.

Josef Škultéty, recenzent sborníku ve Slovenských pohľadech (1901, s. 166), dal najevo znepokojení: „Akési zapriahnutie do Pastrnkovho jarma prezradzuje i Jaroslav Vlček.“ Pochválil jeho *Dejiny literatúry slovenskej*, avšak zazlival mu tento nesouzvuk s nimi. „Nazdávam sa, že nachodil sa pod tlakom tvrdenia o duchovnej jednote literatúry slovenskej s českou. Jednota tá je iste verná pravda, ale u Pastrnka má tendenciu (myslím, nepotrebnú), že Slováci majú všetko od Čechov.“

Vlček později použil tuto svou stať v Ottově „*Slovníku naučném*“ (roku 1905) pro heslo *Slováci. Literatura*. Opět se zabýval štúrovskou problematikou. Vyzvedl zásluhy Ľudovíta Štúra, „ducha nevšedně nadaného, idealisty nejryzejšího zrna“. Vyzvedl jeho působení na mládež „v literární společnosti, kterou vzorně zorganizoval“. Shrnl důvody, pro něž se Štúr rozhodl opustit od staletí společný spisovný jazyk s Čechy (s. 422). Stručně informoval o literární tvorbě štúrovské generace. U básníka Sládkoviče upozornil na jeho „v podstatě totéž horování, jako ve Štúrově škole vůbec“ (s. 426).

Také do některých drobných statí o českých spisovatelích vsunul krátké zmínky o Štúrovi. Když hodnotil překlady Byrona od Elišky Krásnohorské, litoval, že tyto verše nemohl znát „velký náš Ľudovít Štúr“ a odvolat svůj přísný soud nad prvním básníkem 19. století.¹⁵ Velmi Vlčka zaujal vřelý vztah Josefa Václava Friče k Ľudovítu Štúrovi.¹⁶

Obsažnější pojednání o době Štúrově napsal pro čtvrtý ročník Obzoru uměleckého a literárního (1902): *Z literárního Slovenska předbřeznového*. Téhož roku 1902 začala vycházet knižní edice *Literatura česká devatenáctého století*. Třetí díl z roku 1906 obsahoval v první části hlavu desátou: *Štúrova škola na Slovensku*. Vycházela z martinského vydání *Dejin*, ovšem autor tu ještě postoupil o mnohé poznatky dál.¹⁷

¹⁵ Tamtéž, s. 464.

¹⁶ Tamtéž, s. 468 – 469.

¹⁷ Slovenský překlad uveřejnil Milan PIŠŮT roku 1954 ve Vlčkových *Kapitolách zo slovenskej literatúry*.

V té době redigoval nebo spoluredigoval Vlček několik českých časopisů. Mnoho energie musel věnovat i pedagogické činnosti vysokoškolského učitele. Ale také školní učebnice českých středoškoláků ho trvale zajímaly, v letech 1905 – 1912 byl spoluautorem několika čítanek pro střední školy (spolu s českými kolegy Emilem Smetánkou, Václavem Ertlem, Albertem Pražákem).

Roku 1911 vyšel v populární *Slovenské čítance* Františka Bílého krátký příspěvek Jaroslava Vlčka *Poezie školy Štúrovy*. – Univerzitní profesor Vlček se stále snažil sdělovat výsledky své vědecké práce i široké veřejnosti, hlavně mladé generaci.

Při této vědecké, pedagogické i popularizační práci si uvědomoval, že jeho *Dejiny* bude třeba v mnohém doplňovat. Veřejně to prohlásil v pojednání, které vyšlo ve Slovenských pohľadech roku 1911 – 1912 s názvem *K dejinám literatúry slovenskej*. Jeho součástí byla roku 1912 stať *Jubileum Ľudovíta Štúra*. Připomněl, že za necelé tři roky budeme slavit sté výročí narození „tvorcu nového duševného života slovenského“ a že stále zůstává řada „otázok otvorených. Štúr filolog nebo lingvista; Štúr folklorista; Štúr teoretik politický.“ Půjde také o *Nauku reči slovenskej*, dosud nedoceněnou. „Ale mladý kolega můj, prof. Emil Smetánka, Gebauerov odchovanec a nástupca na univerzite,“ pokládá tento spis za práci velmi pozoruhodnou. – Také půjde o spis vydaný v Praze roku 1853 *O písniach a povestech* – „z knihy učila sa celá generácia. Dnes, pravda, vidíme, že látka je neúplná a vývody že už neobstoja,“ přesto „bol to pokus úctyhodný“ a v tom smyslu jej chápe znamenitý odborný znalec Jan Máchal. „Máme u nás niekoho, kto by otázku tú do dní jubilejných spravodlivo riešil?“ Nakonec je tu i „Štúr teoretik na základe kultúrnohistorickom“ ve spisech *Určení Ruska a Slavjanstvo*. „Dočkáme sa vecného, objektívneho rozboru slavjanských teórií Štúrových?“¹⁸ – Toto naléhavé volání Vlčkovo souviselo asi také s novým zájmem o Štúrovo *Slavjanstvo*, když se uskutečnilo nové vydání roku 1909 v Petrohradě.

Roku 1912 vyšla znovu také Vlčkova monografie o Pavlu Josefu Šafaříkovi a následujícího roku i přepracovaná verze pojednání *Slovensko od let šedesátých* s novým názvem *Slovensko od reakce Bachovy do zrušení Matice slovenské*. Téhož roku 1913 napsal Vlček do Národních listů tři eseje: *Jubileum Bernolákovo, Literární vzájemnost československá, Slovensko Čechám*. Stať o Bernolákovi převzal následujícího roku časopis Průdy. – V *Literární vzájemnosti československé* Vlček znovu zdůraznil často citovaná slova Šafaříkova: aby „literatura slovenská v Uhřích působila zvláštní oddíl v celku, nejsou z něho vyňata, nýbrž v něm co duha v duze, co kruh v kruhu obsažena“. Zmínil se o hlavním vědeckém spise Štúrově, který vyšel ještě roku 1853 česky. Ocitoval tvrzení Pavla Dobšinského z roku 1861 o Štúrovi a Hurbanovi, že nepřestali pěstovat kromě slovenštiny také „tu vyšší, společnou nám literaturu“, dovolával se i Viktorina, Kalinčiaka... Současně se tu Vlček zamyslel nad velkou úlohou spisovné slovenštiny, kterou plnila nejen v době svého vzniku, ale i v následujícím těžkém existenčním zápase: „Dnes, kdy Slovensko zbaveno je takřka veškerých podmínek svéprávného bytí, kdy národní život jeho nezná a neuznává ani stát, ani církev, ani úřad, ani škola.“¹⁹

¹⁸ VLČEK, J.: *Medzi Váhom a Vltavou*, ref. 3, s. 244 – 251.

¹⁹ *Kontext české a slovenské literatury. Antologie českých a slovenských textů 1830 – 1983*. Uspořádali Ludvík PATERA, Rudolf CHMEL. Praha: Univerzita Karlova, 1997, s. 95 a 94.

V úvaze *Slovensko Čechám* informoval s neskryvanou pýchou o vynikajícím bratislavském kulturním a politickém centru v době předbřeznové: „Organizace národně-výchovná i společenská, jaká se utvořila ve škole Štúrově, tehdy Čechy předstihla, a pokusy Ludovíta Štúra a Jozefa Hurbana o časopisecké středisko revuální, beletristické a politické uzrávají dříve, nežli u nás vrcholu dospěly reformní snahy mistra Havlíčka.“²⁰

Následujícího roku 1914 už všechnu další kulturní činnost nebezpečně ohrozil a ochromil výbuch světové války.

5. Za války a po převratu

Literární historik Jaroslav Vlček se na dlouhou dobu pro veřejnost odmlčel. Dlouho asi nemohl nic publikovat ani po převratu, kdy zdolával nával praktických úkolů i úředních povinností při budování slovenského školství v novém samostatném československém státu.

Roku 1920 se dožil šedesáti let. V Praze vyšla na jeho počest kniha *Z dějin české literatury (Sborník statí, věnovaný Jaroslavu Vlčkovi k šedesátinám)*. Pro jubilanta samého byl zřejmě zvlášť důležitý příspěvek Jiřího Horáka (*Štúrova kniha, O národních písničkách a pověstech plemen slovanských*). Nasvědčuje tomu Vlčkova stať *Pôvodina Štúrovho spisu, O národných povestiach a piesňach slovanských*, která vyšla roku 1922 v prvním ročníku *Sborníku Matice slovenskej*. Sborník vycházel v Turč. Sv. Martině, redigovaný Jaroslavem Vlčkem. Do prvního ročníku zařadil redaktor také slovenský překlad Horákovy studie o tomto Štúrově spisu.

V čele druhého ročníku *Sborníku Matice slovenskej* roku 1924 uveřejnil svůj důležitý příspěvek *Reč od p. Ludovíta Štúra v loučíném zasednutí dne 18. Června 1842 držaná*. Text Štúrova projevu doplnil svým komentářem. – Do následujícího třetího ročníku roku 1925 napsal informativní článek *Tatrin* a krátkou stať *Příspěvky k životu a díelam Janka Kráľa*.

Moravsko-slezská beseda v Praze připravila roku 1925 nové rozšířené vydání Bílého *Čítanky*. Tam byl znovu otištěn Vlčkův článek z roku 1911 *Poezie školy Štúrovy*.

V posledních letech života se tedy Jaroslav Vlček hodně zabýval dobou Štúrovou. Rozhodl se také připravit nové vydání básnické sbírky Ludovíta Štúra *Spevy a piesne*. Tato reedice se uskutečnila v Matici slovenské jako první svazek *Spisů Ludovíta Štúra* roku 1929. Vlček napsal doslov. Ponechal si svůj názor, „že milovaný učitel, oduševnený interpret antickej i modernej poézie, sám poetom *nebol*“ (s. 134). Tento Vlčův závěr vysvětluje Milan Pišút: „Vlček, zdá sa, bol náchylný uznať za básnika len takzvaného veľkého básnika.“²¹

Za nepřímý důkaz Vlčkova oživeného zájmu o štúrovskou tematiku můžeme považovat i příspěvek Viery Szatmáry-Vlčkové v sedmém ročníku *Sborníku Matice slovenskej* roku 1929. Měl výmluvný nadpis *Ako Ludovít Štúr oznamoval dňa 15. júna 1845 z Bratislavy nad Dunajom, že ide vydávať Slovenské národné noviny s prílohou Orla*

²⁰ Tamtéž, s. 97 – 98.

²¹ PIŠÚT, M.: *O nedocenennej poézii Ludovíta Štúra*. In: ŠTÚR, L.: *Dielo v piatich zväzkoch*, IV, *Básne*, Bratislava: SVKL, 1954, s. 380. – Pišút oponuje Vlčkovi: „Štúr ako vedúca osobnosť národného hnutia boli básnikom, a to básnikom na svoj čas pricbojným, keďže prinášal nové myšlienky i nové básnické formy.“ (s. 381)

tatránskeho. Autorka nepochybně chtěla potěšit těžce nemocného otce, když – snad ještě spolu s ním, nebo už místo něho – dokončila tuto reedici Štúrova textu, v příspěvku zaměřeném na vynikajícího novináře Štúra, nedoceněného redaktora a vydavatele slovenských politických novin.

Literárnímu historikovi Jaroslavu Vlčkovi nebylo už dopřáno pokračovat v hledání a poznávání Štúra. Zemřel v předvečer svých sedmdesátých narozenin 21. ledna 1930.